

Գաւառացի մէջ բանխրուն առաջնորդաց սով
կայ. հունձք բազում և մշակք սակաւ. խումբ
մը կրօնաւորներ գաւառացի մէջ պաշտօն չեն
յանձն առնուր. առաջնորդ կընտրուին՝ չեն ըն-
դունիր, ծանր ծանր պայմաններ կառնարկեն

—Ռուսերից Ալէքսիս Մեծ—Դուքան, որ օգոստ. Ալէքսանդր կայսեր երրորդ որդին է, յեղիպտոս կըլտնուի շրջագայութեան նպատակաւ Նորին կայսերական Բարձրութիւնն՝ Ալէքսանդրինի օրէնքադատ եկեղեցւոյն այցելութեան գնաց, ուր հանդիսաւոր կերպիւ գոհարանական մաղթանք երգուեցան, և Յունաց սրբազան Պատրիարքն համառօտ ատենախօսութիւն մի շնորհաւորեց զգալուստն յիշեալ Մեծ—Դքսին, Նորին Բարձրութիւնն՝ ուղեկցութեամբ Սատըք Ալի փաշային, Զէքի փաշային և ուրիշ գլխաւոր պաշտօնակալաց, յատուկ շոգեկառքով ՚ի Գահիրէ գնաց, ուր ՚ի կայարանն մեծ պատուով ընդունուեցաւ ՚ի բարձրաւ խըտիվէն։ Գահիրէի մէջ՝ ՚ի պատիւ Ալէքսիս Մեծ—Դքսին, ամենափառաւոր հացկերայից և շքեղ տօնախմբութիւններ տրուեցան ՚ի փոխարքայէն :

U 2 4 U 3 1 6

Բայանի է թէ՛ ամենա. տէր Ներսէս Ս. Պատրիարքին առ Կեդրոնական ազգային Մ. Գառնուր ժողովին ուղղեալ զանազան կարևոր խնդրոց մէկն Պատրիարքական յարաբերութեանց և երթեկեւթեանց համար տարին դոնէ 3400 լիւա ծախուց պէտք ըլլալն էր , և առ ՚ի չգոյ՛ Նորին Սրբապետութիւնն յուսահատական վիճակի մէջ գտնուիլն յայտնելով, այս ամենակարևոր պէտքը լցուցանելու համար դարման կրէնդէր : Ընդհանուր ժողովէն կարգեալ յանձնաժողովն զարմատիչ դիւրութեամբ լուծեց այս խնդիրն , առաջարկելով որ ազգային մատուկէն 300 լիւայից տարեկան վարկ մը (քրէտի) որոշուի յիշեալ ստիպողական ծախուց համար : Բայց որովհետեւ ազգային մատուկն առայժմ դատարկ է , յանձնաժողովյն առաջարկութիւնն քննարկման մը չէր կրնար մատուցանել այս ստիպողական խնդրոյն : Ուստի ընդհանուր ժողովյն աստենացեալ փաշան յոյժ խոհեմութեամբ առաջարկեց որ՝ այն ամեն երեսպխմանք որք իրենց քանի մը տարուան ազգային տուրքին դեռ վճարած չեն , փութան հատուցանելու այս նուիրական պարտքը , որպէսզի ազգային մատուկն կախող լինի յիշեալ ստիպողական ծախքը հոգալու :

և երբոր ճարեերնին հասնի, ձեռքի տակէ կուսակցութիւն մը կը հանեն որ իրենց Պօլիս կենալը կը պահանջէ, ոմանք հանգստութիւննին չաւրուելու համար, ոմանք իրենց յարաբերութիւններէն չզրկուելու համար, մին պատրիարքական փոխանորդութիւն կամ տեղապահութիւն, միւսը պատրիարքութիւն ձեռք բերելու և հետևաբար մեքենայութիւններ ու դռներ նրկելու համար : Իսկ գաւառացի ժողովուրդներն անհոյժ կը մնան եղբր, որո՛ւ հոգ. ի՜նչ կուզեն թող բլան, թող ցրուին, թող կրօնափոխ ըլլան, բաւական է որ մեր ազգասէր Ս. հարց (որովհետև ջերմ ազգասիրութիւն ու անձնութեանութիւն ունին . . . [սօսքով]) հոնդիստն և տաւաղդեալ խորհուրդները չլրդովին : Խղճի տէր Պատրիարք մը կրնայ հանդուրժել այդ ազգագործան վիճակին :

Այս երկու խնդիրները սերտ առնչակցութիւն մ'ունին , որովհետեւ այդ պարտազանց եկեղեցականներն ու շահաւէր վարժապետները թեւ թիկունք են միմեանց , զիւրար ոգւով չափ կը պաշտպանեն . և որովհետեւ , ինչպէս վերը ըսինք , ազգային ժողովոց մէջ համախոհներ ու արբանեակներ ունին , հետեւաբար վարչութեան ժողովներուն ձեռօք այս երկու խնդիրները լուծել առայժմ դժուարին կրթութիւն :

Ամենա. Ս. Պատրիարք հօր առ ազգային ժողովն ներկայացուցած խնդրոց և առաջարկութեանց ամենէն կարևորն է՝ բարձր մեզ վնցեցորդ հարցումն, որ Սահմանադրութեան մէկ ամենա-կարևոր բայց մութ կէտին կամ սկզբանը կը վերաբերի: Կը հարցնէ թէ՛ սկզբնական ժողովոց ամենամեծ մասամբ ըրած որոշումներուն եթէ նախագահը կամ Պատրիարքը համամիտ չգտնուի և այն որոշումներուն գործադրութիւնը երկա-

Այս առաջարկութիւնն թէ և ընդունուեցաւ ազգային՝ ընդհանուր ժողովէն (և ուրիշ կերպ ալ չէր կրնար ընկիլ) բայց անհնաւ թէ պարտապան երեսփոխանք պիտի ուզէն կամ պիտի կրնան շուտով ՚ի գործ դնել այս որոշումն . (that is the question)։ Քանզի ստոյգ է որ ժամանակս շատ ձախորդ և շատ նեղէ , և ստակ վճարելն՝ ատենախօսութիւն ընելու չմանիր :

Կ. Պօլսոյ ԼՐԱԳԻՐ անուն պատուական թերթէն յետագայ յօդուածն կըքաղէմք , որպէսզի Ռուսաստանի և Հնդկաստանի լընթերցողք մեր՝ լաւ իմանան թէ Յ. Հովուեանց՝ Ընչ բարոյ յականի տէր անձ մքն է :

Յ. Հովուանցի՝ Հռովմէն հրատարակած գայ-
թակցական վիճագիր յայտարարութեան ՚ի նը-
պաստ՝ այս անգամ վերոյիշեալին եղբօրը կող-
մանէ ազգային մէկ երկու լրաթերթերու մէջ
հրատարակութեան տրուած նախակ մը կըսե-
թէ «իրենք ամենքն ալ, ծնողք, քորք և եղ-
բարք, իրենց սիրելի եղբօրը (այսինքն պարոն
Յովհաննէսի) պարտական են, սա իրենց շատ
լաւութիւններ բրած բլլայով»:

Թողլով Պ. Յ. Հովուանցի՝ իւր գերդաստանին
անդամոցը հասուցած ասկէ առջի անխիւ լսող-
նի-ննելը, թողլով ազգային կեդրո-մետուկին
և Խառնդիւղի թաղային անտուկին հասուցած օ-
գո-րանքը, թողլով Բարձրագոյն Դրան գրասե-
նակէն «Երկն առնելով ու ծախելով հասուցած
օգո-րքը, թողլով իւր ծնողքը տուգանքի տակ
ձգելով՝ հօրենական տունը հանգուցեալ Ազաթօն
էֆէնտիի վրայ ցարդ գարձուած միայնուն պատ-
ճառ լինելով ըրած լսող-նի-ննելը, թողլով Թիֆլի-
զէն Ստեփան փաշայի վրայ փոխանակադիր մը
քաշելով, խարէու լինը երևան ելած ասեմ-
ի-րք ու ի-րք Տփլիսէն գիշերանց խոյս տալը,
թողլով Էլմիրաժնայ վանքին մէջ ըրած այլևայլ
անբողոքարելի քաջ-գործ-նի-ննելը ու վարած ան-
բախդ կեանքը, և այլն, և այլն :

Թողովը այս ամենքն 'ի բաց, մինակ վերջին անգամ իւր ընտանեաց, մէկ անգամին հասուցած ամենամեծ մէկ լաւութիւնն ու բարեքը յիշատակել բաւական կը համարիմք :

Սա Ստեփանն եպիսկոպոսին հետ ասելէ Հռոմ
փախչելէն օր մ'առաջ, իւր այրիացեալ քերթ

լրաձգելէն և իւր դիտողութիւնն արձանագրել տալէն յետոյ՝ եթէ պարտաւոր ըլլայ կամ վասն խոհմունութեան և կամ վասն խաղաղութեան՝ կամայ ակամայ գործադրել այդ որոշումները, այսինքն ժողովով գրուած թղթի մը տակ կնիք դնել, նախագահը կամ Պատրիարքը պատասխանատու կը բռնուի՝ ժողովոյ արարքներուն՝

Ս. Պատրիարքին այս հարցմանը՝ խուժք մ'եղ
բնավորեանք «այո» պատասխանեցին և ըսելէ որ
եթէ Պատրիարքը վաղեական ժողովոց լիայն մէկ
որոշմանն համամիտ չգտնուի, անոր վրայ իւր
դիտողութիւնն արձանագրել տայ, և վասն խու-
համութեան կամ խաղաղութեան կամայն ակա-
մայ գործադրէ զայն, այսինքն եթէ անոր ներ-
քեւ իւր կնիքը դնէ, հետեանքին պատասխա-
նատու պիտի բռնուի :

Ահա խնդիր մը, որ խղճի տէր Պատրիարքի մը համար քիչ մտատանջութեան առիթ չէ, որովհետեւ իւր համոզումն ու խիղճը զոչեւու հարկին հետ պատասխանատուութեան ծանր բեռ մը կրստանձնէ :

Անանկ ծանր կամ մանուսանդ անտանելի պայման մը կրնայ դրուիլ գործադիր իշխանութեան գլխոյ մը վրայ : Ուրք ձեռքը կապել, այլոց բրած որոյմունքն ակամայ գործադրելու հարկադրել և միանգամայն պատասխանատու ճանչել : Բայց արդեօք Սահմանադրութեան կամքն ալ այս է :

«Պատրիարքն իւր բացակայութեան ատեն
 ժողովներու մէջ տրուած որոշումները պարունակող
 թուղթը դեռ չ'ստորագրած, կարող է
 անոնց վրայ իւր դիտողութիւններն յայտնելով
 խնդիրը կրկին քննութեան յանձնել: Իսկ այս
 վերաքննութենէն ետքը՝ պարագայէն նոյն
 թուղթները ստորագրել, եթէ տրուած որոշումը

միայն սնապակը գազանաբար կոտրելով, մի
գանուած արժէքաւոր նիւթերը կը յափշտակ
ու այնպէս կը մեկնի, 'ի մեծ միւլիթ արուի
իւր գերդաստանին :

Այլ ասոր վրայ իւր ծնողը, եղբարքն ու քոյրերը ինչպէս պարտական չմնան այսպիսի անբարեմասն և անզուգական լինեց սիրելի եղբորը :
Եւ տակաւին թերթեր կը գտնուին մեր ազգին մէջ, որ ասանկ մէկու մը գրութեանց վրէժը թիւն տալու չեն ամաչեր :

ՄԻՍ ԵՒ ԱՂԹԱՄԱՐ

Ազգային և եկեղեցական պատմութեանց վերին վերջոյ տեղեկութիւն ունեցող ամեն անձաւոր զբոսիչ, թէ Հայաստանեայց առաջին Լուսաւորչայ՝ Ս. Թադէոս և Բարժեղիմէոս Առաքելաց՝ օրինաւոր և արժանաժառանգ յաջորդն Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ՝ Հայոց Հայրապետական Աթոռն ի Ս. Էջմիածին հաստատեց . և այնուհետեւ բոլոր ազգն՝ Ս. Էջմիածնայ կաթողիկոսներն ճանչցաւ իբրեւ օրինաւոր յաջորդ Ս. Լուսաւորչի և Հայրապետ ընդհանուր Հայոց որք է սփեւռս աշխարհիս : Բայց դժնդակ պարագայներ և աղէտներ մայր Աթոռէն զատ՝ ուրիշ շատ կաթողիկոսական երկրորդական արժողներ ալ ծնան : Այս ստորակարգեալ չորս արժողներն և երկուքն վերջուց ժամանակը, և հիմա մնաց միայն Սիւն ու Աղիթամարը, որոց երկուքն ալ բաւական ժամանակէ ի վեր վիճաբանութեանց նիւթ եղած են Ազգային ատեաններու առաջ և հրապարակային թերթերու մէջ :

Ս. Էջմիածնի նախամեծար մայր Աթոռոյն վե.
հաշնորհ Ս. Հայրապետը ուղերթ Հայոց կաթո.
ղիկոսութիւնն նախկին միութեան վերածել
որպէսդի այս բաժանման կրճիմն Եկեղեցւոյ վե.
ջէն վերնայ , իւր առ բարձրաշնորհ սրբազ.
Պատրիարքն գրած մէկ կոնդակաւն ատոնի բար.
ձումն կառաջարկէ . առաջարկութիւն մը որուն
փափկութիւնն նոյն ինքն վեհա. Ս. Հայրապետն
ալ քաջ կշռելով, Ս. Պատրիարք հօր խոհեմու.
թեանն և հեռատեսութեանն յանձնած էր :

Սոյն առաջարկութիւնն ընդհանուր ժողովը կ'ողմանէ կարգեալ յանձնաժողովոյ մը յանձնուեցաւ. և կը յուսանք որ սրբազան Պատրիարք հայրն սոյն խնդրոյն մէջ Ազգին ներկայ կացու-

Սահմանադրող-Լեւոն Խրամադրող-Լեւոնյը անգամայայն Հիւ-
նէ'': Սահմանադրող-Լեւոն Բժիշ 9 :

Ասկէց բացօրոշապէս կը հասկցուի որ Ս. Պատ.
րիար.ըը միմիայն Սահմանադրութեան տրամա.
դրութեանց անհամաձայն գտած կէտերու մէջ
ազատ է վարչական Ժողովոյ մ'որոշումը չստորա.
դրելու և 'ի հարկին ընդհանուր Ժողովոյ դիմե.
լու . իսկ ուրիշ պարագաներու մէջ բնաւ ազա.
տութիւն չունի :

Արդ՝ չի՛կրնար բլլալ որ վարչական ժողովն այնպիսի որոշում մ'ընէ որ Վահմանադրութի սրամագբութեանց ճշդիւ համաձայն բլլալով հանդերձ , սխալ բլլայ , անիրաւ բլլայ , վտանգաւոր բլլայ : Ի՛նչ պիտի ընէ Պատրիարքը : Առաջին անգամ իւր գլխողութիւնը պիտի յայտնէ . և երբոր ժողովը պնդէ իւր որոշման վրայ, այն ժամանակ պարտաւորեալէ Պատրիարքն այն որոշումն ստորագրել հակառակ իւր համոզման հակառակ իւր խղճին, հակառակ իւր զգայմանց՝ հակառակ իւր գատողութեան :

Մեր կարծիքն այս է որ այս վերջին պարագային մեջ Պատրիարքին վրայ պատասխանատուութիւն ձգելը՝ թէ արդարութեան և թէ տրամախոհութեան հակառակ է, և Սահմանադրութեան ցրդ. յօդուածին տրամադրութենէն ալ այդպիսի պատասխանատուութիւն մը չկըրնար հետեւիլ, Տեսնենք յանձնաժողովն ինչկարծիք պիտի յայտնէ այս կարեւոր խնդրոյն վրայ:

Մակայի ինչ որ աւ ըլլայ, յանձնաժողովին կար-
ծիքը, այո ինչ իրեն՝ իրբւն սահմանադրական
վերաքննելի կամ բացատրելի ամփոփակարեւոր
կէտ՝ ազգային ժողովոյ տնօրէնութեանը կըկա-
րօտի :

Թիւնն իրեն նիւթ ընելով, միջին ընթացք մը կը բռնէ թէ ազգը գոհ ընելու և թէ նախամեծար մայր Աթոռոյն անբռնաբարելի իրաւունքներն պաշտպանելու, որ ամեն Հայոց համար նուիրական է:

1080

Արեւիկայ նախընթաց թուով Ռուսաստանի Բագու քաղաքին Հայոց Մարդասիրական ընկերութեան գործադիր խորհրդոյն կազմութիւնն և նորընտիր անդամոց անուանքն նշանակեցինք:

Այսօր հարկ կը համարուի, Մեղ- Հայաստանի լրագրէն քաղելով յիշեալ ազգասիրական ընկերութեան տարեկան եկամտից և ծախսուց վրայոց մի քանի տեղեկութիւններ ապա:

ՄԱՌՏԻՔ

Յընթաց 1875 ամին, Բագուի Մարդասիրական ընկերութեան եկամուտն եղեալ է ընդ ամենը **աուրի 4643.90**

Յսկիզբն 1875 ամին ընկերութեան ունեցած պատրաստ դրամն **9272.78**

Նորա ունեցած 45 խաղարկական բիլէթներն, այսինքն արժէքաւորն **4702.50**

Ընդ ամենայն **աուրի 18619.18**

ՕՅԼԻՔ

Ընկերութեան զանազան ծախքն յընթաց 1875 ամին **աուրի 2.579.28**

Պատրաստ դրամ և 45 արժէքաւոր կաւեճան՝ որ ընկերութեան հաստատ գրամագրուի կրնայ համարուի: **16.039.90**

աուրի 18.619.18

Մէկ աուրին 16 զուրուշ ողլ գրամ հաշուելով յիշեալ գրամագրուի կընէ զուրուշ 256.638 կամ 2566 օսմանեան լիւրա:

Դարձեալ մեր ընթերցողաց ուշագրութիւնն կը հրաւիրեմք ի վերայ տարեկան մտից գումարոյն որ է **աուրի 4643.90** կողմէ, այսինքն 74.302 զուրուշ, ողլ գրամ, կամ լիւրա 743:

Այս թուանշաններն անշուշտ նախանշելի են:

և կը փափաքիմք ազգասիրաբար, որ Կ. Պոլսոյ և Զմիւռնոյ մէջ հաստատուել ազգային զանազան ուսումնասիրական եայլ ընկերութիւնքն ևս կարող լինին այսպիսի քաջաբերական հաշիւներ ներկայացնել որ մի: Բայց մեք թուրքով գրեթէ ոչինչ: (Molto fiammo, poco rosto.)

Ընթերցողք մեր կը յիշեն թէ՛ մեր նախընթաց թուով Զմիւռնոյ Հայ ընթերցատան 1875 ամին երկմտից հաշիւն հրատարակած եմք, յորմէ կը տեսնուի թէ յիշեալ հաստատութեան տարեկան եկամուտն 7285 զուրուշ կը հասնի, օսմանեան լիւրան 130 զուրուշ հաշուելով, որ կընէ 56 լիւրա: մինչդեռ Բագուի Մարդասիրական ընկերութեան միւսնոյն տարեկան եկամուտն 743 օսմանեան լիւրայի հասեալ է:

Յիշեալ ընթերցատան այս չնչին արդիւնքն մի թէ պատիւ կը բերէ քաղաքին Հայոց... բայց և այնպէս անտարակոյս մեք զմեզ աւելի քաջաբակրթեալ և աւելի լուսաւորեալ կը համարեմք քան զհամագործ ժողովուրդն Բագուի:

Արեւիկայ Մարդասիրական ամսագրոյն քաղաքական մասին մէջ հետեւեալ կընթեռնուի:

... «Սպանիա կործանողը կեդրոնացումն է, Մատրիոնն է, Բուպանն է, Մատրիոն՝ քաղաքական դաւադրութեանց և անդործութեան կեդրոնը, գաւառներու եկամուտները կը կլլէ և փոխադրէ՝ խառնակութիւն և յեղափոխութիւն կը հատուցանէ, ճիշտ մեր ազգային կեդրոնական վարչութեան պէն»: Քիչ մը վարը՝ Ա. Մամուլն կըսէ. «Բագուական միութեամբ զանազան գաւառներ զօդել և մի ազգայնութիւն կազմել բնորոշ է, բայց մեծ նիւս է իւրաքանչիւրին յատուկ կեանքն ու բնիկ հանգամանքն եղծել երկրաշարժի օրէնքներով, ինչպէս որ մեր Հայ օրէնագիրներէն ոմանք կընկալին:

Այս տողերուն մէջ, ինչպէս ընթերցողք կը նշմարեն, մեր ազգին կեդրոնական վարչու-

թիւնն, (որ հաշտակ խեղճ ժողովուրդ մըն է, որոյ իշխանութիւնն հարկաւորապէս հոգեւոր կը համարուի և աշխարհական իշխանութիւն չի կրնար ունենալ) ի կշիռ կը դրուի անկախ և մեծազօր կառավարութեանց հետ, և մեր ազգային վարչութեան ընթացքն՝ նոյն կառավարութեանց քաղաքական յեղափոխութեանց և աշխարհական օրէնսդրութեանց հետ կը ազդատուի: Շիտակը՝ եթէ կարելի լինէր մեզ՝ որեւէ ծանրակշիւթիւն տալ այսպիսի գեղեցիկ բաղդատութեան մի, ոչ սակաւ պիտի հոգարտանայինք ազգասիրաբար: Բայց ինչ օգուտ ինքզինքնիս խաբէլէն. քանզի մեր ազգային յեղափոխութիւնքն ինչպէս ուրիշ անգամ ևս աւելի ունեցած եմք զընդհանրութեան, ջրոյ բաժակի մը մէջ տեղի ունեցած ալեկոծութեան կընթանին: և մեր ազգային օրէնսդրութիւնքն կընթանան: ... Թող ընթերցողն երեւակայէ, Բայց ստոյգն այն է որ անկախ ազգաց օրէնսդրութեանց ամենեւին չեն կրնար նմանիլ:

Թիֆլիսի ՄՇԱԿ լրագրոյն փետրվարի 28 թընոյն մէջ հետեւեալ տողերն կընթեռնուի:

Շնորհակալուեալ մեր ստացանք կրկին (տնցեալ տարի գրեթէ չէինք ստանում) Զմիւռնոյ «Արեւելեան Մամուլ» ամսագիրը և մեր կողմից ուրախութեամբ կուղարկենք փոխադարձապէս «Մշակը» այդ ամսագրի խմբագրութեան: Աւհասարակ ցանկալի է որ Թիւրքիայի Հայոց լրագրութեան ամենայայտնի օրգանները համաձայնէին միշտ փոխանակել իրանց հրատարակութիւնը մեր լրագրի հետ: Այժմ «Մշակին» իւրմբագրութեան մէջ փոխադարձապէս ստացվում են «Մասին», «Մանգումէ» (Թուրքերէն և հույերէն) «Արշալոյս Արարատեան» և «Արեւելեան Մամուլ»: Նոյնպէս ստանում են և «Լոյս» շաբաթագիրը, բայց նրան որպէս դարդակ կը բրահան հրատարակութեան, աւելորդ ենք համարում փոխադարձապէս ուղարկել մեր թերթը:

ՎԻՇՏԻՔ ԿՈՒՍԻՆ

Թշուառութեան վերայ ազգիս օր մի կարի ըզգածուած, երբ գիշերը մըտի ի քուն՝ յոյժ մըտախառն և յուզուած, Ահա զլուսայ յանկարծակի տեղով աւեր ամայի, Ձիս մեծ սարսափ մէկէն պատեց, և ի տարուռ հոն կայի:

Չարհուրելի՛ էր տեսարանն, ուերակներ հոն չորս գիւս, Անդ ա՛յ մի մարդ, ո՛չ մի զուարթ թընչուն գիւղեր իմաչքիս: Տըխուր ձայներ անթիւ բուռց կը ճնշէին ականջիս, Սե սե ժայռեր իրիտ բարձրացած՝ կուտային մեծ վախ սրբախ:

Մէք մառախուղ օդն էր պատեր, քրեւուն լոյս էր արժողոյս, Լեւինք, հովիտք՝ ամենք գողցեն հագած հանդերձ սեւագոյն, Ձըրոց խոխովը կարծես տըխուր արձակէին մըրմունջներ, Իրենց վըճիտ գոյնը փոխած՝ դարձած աղի՛ արտօսեր:

Իրիտ անախորժ հողմք սուլելով՝ կուտային ինձ սօսափին, Ծառք մերկացած տերեւներէ ըզգեցած մեծ թախձութիւն, Ձըկար դալար երկրի վերայ, անապատ մ'էր Սահրանան, Տեղտեղ մնացած շինից բեկորք՝ դիւաց թուէր բնակարան:

Երբ առանձին զինքս գրտայ աւերակաց մէջ այսգոյն, Չարհուրաւքէս գող ուշաթափ՝ եղած էր գէմքս դեղնագոյն: Վըրաս եկաւ մեծ նուաղում. այլ սիրտ առի ես մէկէն, Հա շուտ տեսայ ուրիշ բաներ, ըսթափեցայ ես անդէն:

Տեսայ տեղ մի գետին փռուած շատ մարդերու կըմախքներ: Ատնք էին ազգի համար զոհուած արի դիւցաղներ: Տեղ մի անդին տեսայ զէնքեր ու զրահներ փըշուած, Որք էին զէնք՝ մարտիկներու շատ ատենէ վախճանած:

Ահա տեղմբ տեսայ հանդերձ արքայական ծիրանի, Որ կ'երևար թէ էր երբեմն մի մեծազօր թագաւորի: Անդին տեսայ նաեւ մի թագ և գաւազան արքունի, Ըսի ինքնին՝ «մի՛ գուցէ սոյնք ըլլան մի պերճ արքայի»:

Այլ չըկար հոն ոչ ժողովուրդ, ոչ մի քաղաք, ոչ արքայ, Տըխուր էր վայրն և ամայի, սոյն այս իրեր ինչ հապա, Երբ վեր բրի գըլուխ քիչ մը, հոն ինչ տեսնեմ ես մէկէն, Բըլի վըրայ ահա զանազան բազմած կոյս մի գեղադէմ:

Ընթանելի՛ տեսիլ ներա, հասակ կարի՛ վայելուշ, Երեսք չըքնաղ, գէմք գեղանի՛, արձակէր ձայնս սրտառուշ: Կերպարան վըճ, այլ ցընցոտի հագած նաեւ հերարձակ, Բալիկ ուղով, և ընկզմած թշուառութեան մէջ համակ:

Անքն երբեմն երկինք բարձած՝ հառաչ ձըգէր իր սրտէն, Ու երբ նայէր թագ գաւազան՝ հեղոյր արտօսի դետորէն: Երբ քաջերու տեսներ կըմախք՝ կոծէր փետէր իր մաղեր, Եւ երբ անոնց փառքերն յիշէր՝ ուժգին բաղնէր իր կուրծքեր:

Աղիւղորմ վիճակ կուսիս, ներա թառանք՝ դառնագին, Էր անտերունչ, անմիտար, կարտասուէր յոյժ վըշտաղին, Սրտակիւծ ողբերն այնչափ սրբախ հոգեոյս ազդեցին, Որ յիմալ հոն ականողեաց՝ արտօսեք առատ ցօղէին:

Նէ զիս երբեք չէր նշմարեր, չուզեցի բանքն ընդմիջել: Բայց երբ ազգու մի քանի խօսք սրբախ խորէն ներա ել, Ալ անճընար եղաւ զըսպել զինքըս, ահա ես մէկէն, Հառաչանքներ արձակեցի, լըռեց շուտ կոյսն գեղադէմ:

Իւր ողբերէն ծանեայ խեղոյն, Հայաստանին էր Ոգի, Աւերակաց վըրայ բազմած՝ լայր իր վիճակ ցաւալի: Այս վերջին բանք էին կուսիս, զոր յոյժ վըշտօք բարբառէր, Եւ որ սաստիկ զիս յուզելով՝ ընդմիջեցի իր խօսքեր:

«Ինչ այս անգամ վիճակ ազգիս, մինչ երբ ողբամ դառնագին, Չեղան ինձ բաւ այսչափ արտօսեք, զոր իմ աչիւր ցօղեցին, Անգամայն մի եմ ինկած, չըկայ ողլ մի անգամ յիս, Ո՛հ, զաւակաց սրբախ դարձեր ապառաժ, գո՛ւթ չունին ինձ:

Անփութիւն, Անփութիւն իր ժանտ թեւերն արձակած՝ Առաջնորդեն զիս օրէ օր ի ճանապարհ կործանմանց: Ո՛չ այնչափ ես նախկին փառացս վըրայ այր կ'արտասուեմ, Որչափ այժմեան Ժանա՝ Գործերս, որ նախատինք մեծ ինձ են:

Թէ ես արդի իմ սերունդէ չունիմ ալ յոյս բընաւին, Ուրեմն ինչո՞ւ դեռ ես ապրիմ երկրի վըրայ վըշտագին: Ուրեմն երկինք թող զիմ վըճուեն կենացս փախճան ահաւոր, Թող ես մըտնեմ ի գերեզման, քան կըրեմ վիշտս դարաւոր»:

Մինչ լըռեց կոյսն, հա՛ մօտեցայ՝ վըճ պատկառանք ինձ ազդեց, Մի քաղցր նայուած ինձ ընելով՝ ըսաւ «գո՛ւ ինձ օտար չես»:

Ակնածութեամբ և յորդանք կուսին ողջոյն ձօնելով, Ըսի, «ս կոյս, քու այդ վիճակ շարժեց իմ սիրտ և գորով»:

Ասոր վըրայ կրկին կուսին, աչիւր լեցուած արտասուք, Ալ չէր կարող խօսիլ վըշտէն, հայէր տըխուր ինձ աչօք, Հեկեկախառն ձայնիւ հազիւ զայս մի քանի խօսք ըսաւ:

Որ թափանցեց սրբախ խորը, հոգեոյս ազդում մեծ ըրաւ:

«Օտար աստեղց տակ բընակող որդւոցս տուր զիմ ողջոյն, Եւ նըկարէ դու մի առ մի նոյա վիճակ իմ այսգոյն:

Նախնեաց հոգւով, նախնեաց շինչով, նախնեաց կենօք միշտ ապրին, Թարգն իրենց լեզուն և կրօն՝ հաւատարիմ միշտ ազգին:

Իբր ճամբիւր Հայ թող ապրին, իբր ճամբիւր Հայ մեռնին, ինձ ապագան տայ յոյս կանգաման, օր մի ժրպտի ինձ երկին»:

Ըսաւ, ու շուտ անհետացաւ աչքէս Ոգին հրաշագէմ: Հա՛ արթընցայ և էր երազ, յոյժ յուզեցայ այս տեսլէն:

Զմիռնիա, 18 Մարտ 1876

Յարգւոյ խմբագիր Արշալույս :

Վերապատուելի Հ. Կղեմէս Սիպիլեան անցեալ երկուշաբթի գիշեր քաղաքիս Հայ ընթերցատան սրահին մէջ Վիլիկիոյ հնութեանց վրայ ընտիր ատենախօսութիւն մ'ըրաւ 'ի ներկայութեան բազմաթիւ ունկնդրաց : Յիշեալ վարդապետն Կիլիկիոյ գրեթէ բոլոր կողմերը մանրապէս ճանապարհորդութիւն ըրած ըլլալով, հմտակց և հետաքրքրական տեղեկութիւններ հաւաքելու, բերդերուն պատկերները, անոնց և տուաւ, բերդերուն արձանագրութիւններն ցոյց տուաւ, և յետոյ Սոյո կաթողիկոսանիւնի կիսաւեր կայտութիւնը համառօտիւ նկարագրեց, Վերա Հ. Կղեմէս որ մտադիր է Կիլիկիոյ հնախուզութեան դործը շարունակել, խոստացաւ, Կ. Պօլսէն վերադառնալուն, խօսիլ 'ի վերայ տարբերութեան բարուց և սովորութեանց ազգայնոց մերոց, որ թուրքերոյ, Ռուսիոյ և Պարսկաստանի ներքեւ եղած Հայաստանիոյ և Պարսկաստանի խոստացաւ դարձեալ մեր նին մէջ կըրնալին : Խոստացաւ նաեւ մէյմէկ ընթերցատան թանգարանին նուիրել մէյմէկ հատ թէ արծաթ և թէ պղինձ գրամներէն զորսն ժողոված է : Ասոնք անշուշտ խնամով պիտի պահուին յիշեալ թանգարանին մէջ իրրեւ սղգային թանկագին աւանդք, և 'ի յիշատակ ազգասէր ճանապարհորդ Հօր, որոմ շնորհակալ է քաղաքիս Հայ ընթերցատանը :

Հաճեցէք, յարգւոյ խմբագիր, հիւրընկալել այս տղերք ձեր պատուական լրագրոյն մէջ և ընդունել իմ յարգանաց հաւատարմք :

Ընթերցատեք ոմն :

ԼՂԻ

Ըստ ինդրոյ կարկառայի յարգւոյ թղթակցին մերոյ ծանուցանմբ Հայ հասարակութեանց ամենայն քաղաքացի թէ արդի Հնդկաստանի հանգամանքն ոչ թոյլ տան ինքեան որպէս երբեմն, հիւրասիրել մարդասիրաբար զկարօտ աղջկային պանդուխտս և միեմտաբար գրամական օգնութեամբք . ուստի բողոքականքը տառապեալ անձինքն պարտին զգուշանալ 'ի դիմելոյ 'ի Հնդիկս, որպէսզի անձրեւէն փոխելով կարկառ չհանգիպին, այսինքն ևս առաւել չծանրացնեն զտառապեալ կացութիւն իւրեանց : Քանզի յամենայն ծագաց երկրի գան 'ի Հնդիկս ասէ վերոյիշեալ թղթակցի մեր, և ծանրանան 'ի գուլի եկեղեցւոյ և աղղին 'ի դժուար յոյժ կացութեան թողով զՀնդկաբնակ Հոյ հասարակութիւնս և զյարգւոյ եկեղեցւոյնս . զի ըստ առաւմին 'եթէ մին իցէ հիւրն, հնար է զենու մն որթու . բայց եթէ բազմաթիւ, դժուարանայ և զենու մն հաւուն :

ՁԱՆԱԶԱՆ ԷՈՒՐՆԻՔ

Զմիռնիա, 20 Մարտ :

Ըստ հրաւիրանաց վսեմաւ կուսակալին մերոյ, քաղաքիս զանազան հասարակութեանց հոգեւոր հովիւքն և ազգային հոգաբարձուք 'ի ժողով կըզուսմարուին վսեմ պատրաստելոյ զյանկան ընտրողաց, ըստ անորոշութեանց նոր բարեկարգութեանց հաստատելոյ կայսեւ հրովարտեալ : —Քաղաքիս անդորրութիւնն կատարեալ պիտի լինէր եթէ չչարունակէին դողութիւնքն, որք դժբաղդաբար անպակաս են : Հետեաբար հասարակաց ապահովութիւնը տխուր վիճակի մէջ կըգտնուի միշտ :

—Երկուշաբթի առաւօտուն Գառ աթաղի կողմէ գրեթէ 20 ամսական սպանեալ աղջկան մը գիւղի գտնուեցաւ, որ մահմետական հասարակութեան կըվերաբերէր : Ոստիկանութիւնը ձեռք ձգեց գնդու ընտանիք մի, որոց վերայ ծանր կասկածներ կըլինին իրրեւ յանցաւոր այս եղբունագործութեան :

—Հայսերական բարեխնամ կառավարութիւնն հաճեցաւ Մէհիտիէ կարգին երրորդ աստիճանի շքանշանաւ պատուել զգերա. Բալալի 'ի Խալամազլուին հրէից քաղաքիս :

—Կըլլեմք թէ հասարակային շինութեանց պաշտօնատան խորհրդոյ ընդհանուր քարտուղար վսեմա. Աղաբեան էֆէնտին, որ օգտափութեան պատճառաւ 'ի քաղաքս մեր գտնուի,

յանցելուն առաջին կարգի պաշտօնատարութեան աստիճան և Օսմանիէ կարգին 37 աստիճանի շքանշանն ընդունելու պատիւն ունեցեր է :

Մ. Ս. Հ. Ս. Գ. ՈՅԺ

Մեծաշուք միտար Ռ. Վ. Բէմպէրպէշ, որ գրեթէ յերկուստաս ամաց հետէ Մեծին Բրիտանիոյ հիւպատոսի պաշտօնն կըվարէր քաղաքիս մէջ, չորեքշաբթի առաւօտուն կաթուածի հարուածով առ Աստուած փոխեցաւ 'ի հասակի իբր 55 ամաց :

Հանգուցեալն բարեսիրտ և արդարասէր պաշտօնակալ մըն էր, և քաղաքիս ամեն աղէտալի պարագայից մէջ մարդասիրական վեհ շնորհքով մարտեցաւ միեմտաբար զթշուառներն, այցելու լինելով հիւանդաց և օգնելով աղքատաց, որոց նախախնամութիւնն կըհամարուէր : Հինգշաբթի օրը կէսօրէն ժամ մի յառաջ ծայրագոյն փառաւորութեամբ կատարեցաւ նշնեցելոյն յուղարկաւորութեան տխուր հանգիստ, որում ներկայ էին բոլոր հիւպատոսք քաղաքիս, նաւահանգիստը գտնուող Գաղղիոյ հիւպատոսութեան կողմանէ մեծա. Տիրան էֆէնտին, ամենքն ալ պաշտօնական միակերպ հաղուստով : Այլև Հայոց, Յունաց և Հրէից հոգեւոր հովիւքն և ազգային հոգաբարձուք, նմանապէս ամեն աղջաց երեւելիքն և բազմաթիւ ժողովուրդ ուղեկից եղան այս յուղարկաւորութեանը, որոյ առաջնէն կերթար ոստիկանութեան հանգերձ զօրախմբով մի, ինչպէս նաև ամեն հիւպատոսարանաց գավազներն :

—Մահտարածամբ, դժբաղդաբար, երեւան եղած է Միջագետաց մի քանի քաղաքները, և բաւական զոհեր կընէ 'ի Պաղատա և 'ի Միլէհ : Հարկաւոր եղած միջոցներն արդէն 'ի գործ դրուեցան Կ. Պօլսոյ առողջապահ հոգաբարձութեան, որպէսզի այս տարափոխիկ սոսկալի հիւանդութեան առաջնէն առնուի շուտով :

—Յայտնի է որ, գրեթէ տարի մի կայ 'որ վեհափառ կաթողիկոսին հրամանաւ գերա. տէր Գաբրիէլ Ա. յովազեան Ս. Արքեպիսկոպոսն Առաջնորդ կարգեալ է վրաստանի վիճակին Հայոց, փոխանակ գերա. Մակար Ս. Արքեպիսկոպոսին, որում Պետարապոյի և Նորմախիշի վանի վիճակին Առաջնորդութիւնն յանձնեալ է : Այսօր ուրախ սրտիւ փութամբ յայտնելու բարեւեր հասարակութեանն թէ 'ի հաւատարիմ աղբիւրէ առ մեզ հասեալ լուրքն կըծանոցանին թէ Հայրապետական այս աղգօգուտ արշարեմութիւնքն 'ի է և քիչ մը անապան, բայց վերջապէս հաստատուել են կայսերական հրովարտաւօք 'տուելով 'ի 20 փետրուարի անցելոյ յանուն կառավարող սինօղին :

Գրեթէ անտարակոյս եմք թէ Ս. յովազեան բանիւրուն Սրբազանն, որ այժմ 'ի Ս. Էջմիածին գտնուի, շարժեալ 'ի հայրական ժողովրդասէր զգացմանց իւրոյ, պիտի փութայ 'ի Տփլիս երթալ, ուր Ս. Զատիկ տօնախմբութեանց ներկայ գտնուելով պիտի միեմտաբար հոգեւորապէս 'ի խոհական քաղցը հովութիւն իւր յանձնեալ զբարեւէր Հայ ժողովուրդն Վրաստանի :

—Յունարէն լրագիրներն կըծանուցանեն թէ Բէդէրապուրկի Հիլէնացւոց դեսպանատան խորհրդոյ քարտուղարին ջանքով 'ի Նոյն մայրաքաղաքին յոյն վաճառականներէն 900 ռուբլի (այսինքն 2943 ֆրանք) հանգանակութիւն ժողովուրդ է 'ի նպատակ Աթէնքի Գրիտոստափորաց ընկերութեան (Էդէրիա գօն Ֆիլօթիսթօն) :

—Թիֆլիսի Մէլ-Հայաստանի լրագիրն կըծանուցանէ թէ Բէդէրապուրկի մէջ ԼՈՒՄԱՅ անուամբ հայերէն բանասիրական ամսագիր մի պիտի հրատարակուի 'ի մօտոյ : Կըբարեմաղթեմք 'ի բոլոր սրտէ, որ օր յառաջ 'ի լոյս ընծայուի յիշեալ աղգօգուտ ամսատետրն . մանաւանդ որ նորա ոգին պիտի լինի, կըսէ վերոյիշեալ լրագիրն, հայտասէր, յառաջագէտ, քաջաբող և ոչ լքուցանող, միաւորող և ոչ պառակտող . պիտի լինի ոգի հարաշատ մեր ազգին և եկեղեցւոյն, և ոչ սոցա թշնամի :

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

Բամպակն Եւրոպայէն հասեալ յաջող լոյս պատճառաւ, կուզուի և գիններն քիչ մը բարձրացան : Այս շաբթու 3000 հակի չափ վաճառեցաւ 300էն մինչև 340 զուրուշի կենդինարն :

Աֆիօնին գնոց նոր փոփոխութիւն մի չեղև . այսինքն 145—150 զուրուշէ չէքին բոտ տեսակին . տակայն 'ի մեծի հանդարտութեան դտանի և յայտմ շարժութեւ վաճառում մի չեղև : 'ի շուկայի մերում գտանի այժմ գրեթէ 800 կողով պատրաստ աֆիօն :

Փալամուսն ևս 'ի մեծի հանդարտութեան է, և միայն առաջին տեսակը քիչ մը կուզուի :

ԾԱՆՈԹՅՈՒՆ ՓԼԻՒՅՆ ՅԱՄԵՐԻԿԱ

ՀԱՏՈՐ Ա.

Գաղղիացի գրագետ Է. Լապուլէի այս հոգաւոր աշխատասիրութիւնն 'ի մաստափրական, բարոյական եւ քաղաքական խորին տեսութիւններ կըպարունակէ, եւ շարադրեալ է վիպական լոյծ գոտարձակ ձեւով : Եւրոպայ մեջ այս պատուական գործոյն ինչ շերմ եռանդամբ ընդունուին ապացուցանելոյ համար, բաւական է ծանուցանել թէ բնագիրն 31 անգամ տպագրուեց : Ուստի պարտիմք շնորձակալ լինել մեր քաղաքակից շարժող պարսն Գրիգոր Մսերեան ուսումնականին, որ 'ի հայերէն աշխարհիկ բարբառ բարգմանելով զայն 'կընտրէ լընթերցումն համագրաց խրոց :

Այս գեղեցիկ եւ օգտակար բարգմանութիւնն 'ի լոյս ընծայեալ է լընթերցս ներկայ 1876 ամին 'ի տպարանի Տեաեան, ուր կըվաճառի 'ի գին 2 Ֆրանքաց :

ՈՒՍՈՒՄՆ

ՀԱՄԱՐԱՐԱՐԱՆ ԱՆՏԱՐԱՆԻ ՏԵԱՆՆ ՄԵՐՈՅ Ի Տ. ՆԵՐՍԵՍ ԱՐԲԵՊԻՍԿՈՊՈՍԷ ՎԱՐԺԱՊԵՏՆԵԱՆ

ՊԱՏՐԻԱՐԷԷ ՀԱՅՍՅ Կ. ՊՈԼՍՈՅ

Սոյն ընտիր գործն, որ է չորից Աւետարանաց համաձայնութիւնն ու անոնց բացատրութիւններն, աշխարհիկ լեզուաւ տպուած, կընուիր Հայաստանեայց Ս. Եկեղեցւոյ գաւակաց ամենա. տէր Ներսէս Ս. Արքեպիսկոպոսն Վարժապետեան, արդի Պատրիարք Պօլսոյ : Գրաբար մայրենի լեզուն պատմութեանց լոյսը վայելու շնորհէն գուրկ մնալ կարծած ազգայնաց համար Ս. կարգի օգտակար է այս գործը : Վաճառման կեդրոնաւորութիւն է 'ի Կ. Պօլսի Գալուսեան գրատունը . գին մեկ արծաթ մեհիտ :

Գործին ստուարութեան հետ բաղդատելով 'զինք խիստ աժան է եւ զոյացեալ արդիւնքն ալ ըստ որդման սրբազան Հեղինակին պիտի գործածուի յօգուտ շինութեան վարժարանին Արմաշու վանաց, ուր տպեալ է :

ԾԱՆՈԹՈՒԹԻՒՆ

Այս լրագիրը երկու շաբաթը անգամ մը շաբաթ օրը կըբացատրուի : Տարեկան գինը 120 զուրուշ է ուղղաբար, կանխիկ վճարելի : Դուրս երթալու լրագրաց ծանապարհի ծախքը՝ անոնցին վերայ է : ՈՎ որ կուէ, կրնայ բաժանորդ դրուիլ Զմիռնիա՝ Արշալույս զբաւ տունը . իսկ ուրիշ քաղաքաց համար, ահա կընշանակի լրարոյս մեծարգոյ գործակալաց անուանքը, որք են .

Կոստանդնուպօլիս՝ Հ. Ս. Ալաճաճեան էֆէնտի, Տիբլիս և Տէր Փռնից լրագրոյն :

Աղբիւրներէ՝ աղա Միքայիլ Հալպլեան : Գահլէ՝ Իսկէնտէր աղա Մելիքեան : Յոսիպ՝ աղա Սիմօն Ս. Մուրատեան : Բէդէրապուրկի՝ Խաչատուր Խաչատուր Խաչատուր : Մոսկուա՝ պարոն Զարմայր Մսերեանց : Հալպլէ՝ Տ. Իսահակ Գահանայ Դահլիքեան . Պաղատա՝ Անգղիոյ հիւպատոսի փոխանորդ, աղա Միքայիլ մահմետի Միլասեան : Կալկաթա՝ պարոն Մ. Խ. Յովակիմեան : Մատրաս՝ պարոն Անդրէաս Սամ : Պաղաթիս՝ պարոն Մանուկ Որդանեան :

Խմբագիր—տէր լրագրոյս, Դ. Կ. Գ. Պաղատա :

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ԱՐՇԱՆՈՅՍ ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ